

MISCELLANEA

Grzegorz Białuński

Komunikaty Mazursko-Warmińskie 2013, nr 3

O strażnicy krzyżackiej w Jegławkach*

On the Teutonic Order's watchtower in Jegławki

Zum Wachturm des Deutschen Ordens in Jäglack (Jegławki)

Słowa kluczowe: fortyfikacje, Jegławki, Prusy, Zakon Krzyżacki

Keywords: fortifications, Jegławki, Prussia, Teutonic Order

Schlüsselwörter: Befestigungen, Jegławki, Preußen, Deutscher Orden

STRESZCZENIE

Ostatnio ponownie wprowadzono do literatury i potocznego obiegu istnienie zamku krzyżackiego w Jegławkach (Jäglack). Ów domniemany krzyżacki zameczek miał zostać zniszczony dopiero podczas tzw. najazdów tatarskich w czasie drugiej wojny północnej (1655–1660), a na jego miejscu powstał nowożytny pałac, którego obecna bryła pochodzi z XIX w. Ta w zasadzie pojedyncza informacja zaistniała już w historiografii, zwłaszcza popularnonaukowej, ale też naukowej, nie wspominając szerzej o Internecie. Można mieć jednocześnie poważne wątpliwości co do identyfikacji wspomnianego obiektu pałacowego w Jegławkach jako zamku krzyżackiego. Stąd zasadne wydaje się jak najszybsze zweryfikowanie tej informacji i ewentualne jej sprostowanie.

ABSTRACT

Recently, the existence of the Teutonic Order's castle in Jegławki (Jäglack) has been reintroduced into the scholarly literature. This alleged castle was to be destroyed only during the so-called Tatar invasions during the Second Northern War (1655–1660), and in its place a modern palace was built, the present shape of which dates back to the nineteenth century. This single piece of information has already appeared in the historiography, especially in popular research, but also in academic works, not to mention online. At the same time, one can have serious doubts as to the identification of the aforementioned palace in Jegławki as a Teutonic Order castle. Hence, it seems justified to verify this information as soon as possible and correct it, if necessary.

Translated by Aleksander Pluskowski

ZUSAMMENFASSUNG

In der letzten Zeit wurde in die Literatur und in den allgemeinen Umlauf die Tatsache eingeführt, dass es in Jäglack eine Burg des Deutschen Ordens gab. Diese mutmaßliche kleine Ordensburg sollte erst während der Überfälle von Tataren in der Zeit des Zweiten Nordischen Krieges (1655–1660) zerstört worden sein, an seiner Stelle entstand der neuzeitliche Palast, dessen gegenwärtige Bauform aus dem 19. Jh. stammt. Diese nun vereinzelt existierende Information existiert seither in der Geschichtsschreibung, sowohl in der populärwissenschaftlichen als auch in der wissenschaftlichen Literatur, insbesondere aber im Internet. Gleichzeitig kann dies einen wahrhaften Zweifel erregen, wenn es um die Identifizierung des hier erwähnten Schlossanlage in Jäglack als Ordensburg geht. Diesbezüglich sollte man so schnell wie möglich diese Information überprüfen und sie eventuell korrigieren.

Übersetzt von Alina Kuzborska

Ostatnio ponownie wprowadzono do literatury i potocznego obiegu istnienie zamku krzyżackiego w Jegławkach (*Jäglack*)¹. Zdaniem autorów – Małgorzaty Jackiewicz-Garniec i Mirosława Garnca – miał to być murowany zameczek, jakoby myśliwski (dowodem na to miała być nazwa od niemieckiego *Jäger* ‘myśliwy’, co naturalnie jest zupełnym nieporozumieniem, bowiem nazwa jest ewidentnie pochodzenia pruskiego²). Poza tym według tych autorów zameczek miał być siedzibą komornika (warto dodać, że w dostępnych źródłach nigdzie niewzmiankowaną), a powstać miał pod koniec XIV w. rzekomo na potrzeby załogi zamku prokuratorskiego w Barcianach (wybudowanego około 1377 r.). Dla wspomnianych autorów generalnym dowodem na istnienie zamku miały być zachowane do dzisiaj „średniowieczne” piwnice, wybudowane z cegły, z użyciem głazów granitowych w dolnych partiach, ponadto kolebkowe sklepienie piwnic, wsparte ceglany filarem na środku. Dało to asumpt do dalszych dywagacji autorów o murze obronnym (podobnym do tego w Bezlawkach). Ów domniemany krzyżacki zameczek miał zostać zniszczony dopiero podczas tzw. najazdów tatarskich w czasie drugiej wojny północnej (1655–1660), a na jego miejscu powstał nowożytny pałac, którego obecna bryła pochodzi z XIX w.

Ta w zasadzie pojedyncza informacja zaistniała już w historiografii, zwłaszcza popularnonaukowej³, ale też naukowej⁴, nie wspominając szerzej o Internecie⁵.

^{1*} Za pomoc w zebraniu materiałów do tego artykułu bardzo dziękuję Panom: dr. Mirosławowi Hoffmannowi, dr. Jerzemu Łapo oraz mgr. Robertowi Klimkowi.

^{M.} Jackiewicz-Garniec, M. Garniec, *Zamki państwa zakonu krzyżackiego w dawnych Prusach. Powiśle, Warmia, Mazury*, wprowadzenie M. Arszyński, J. Trupinda, Olsztyn 2006, s. 164–165.

² G. Gerullis, *Die altpreußischen Ortsnamen*, Berlin–Leipzig 1922, s. 39; R. Przybytek, *Ortsnamen baltischer Herkunft im südlichen Teil Ostpreußens*, Stuttgart 1993, s. 89.

³ J. Bieszk, *Zamki państwa krzyżackiego w Polsce*, Warszawa 2010, s. 180–181; T. Sowiński, *Zamkowe tunele, w: Prusowie i Krzyżacy w mrokach tajemnic*, Olsztyn 2012, s. 211.

⁴ Zob. I. Lewandowska, *Zamki państwa krzyżackiego w północno-wschodniej Polsce po II wojnie światowej (1945–2005)*, w: *Zakon krzyżacki w historii, ideologii i działaniu – symbole dziejowe*, red. J. Gancewski, Olsztyn 2010, s. 210, 214, 231–232, też w wersji niemieckojęzycznej.

⁵ Por. <http://pl.wikipedia.org/wiki/Jeg%C5%82awki> (dostęp: 2.11.2012 r.).

Można mieć jednocześnie poważne wątpliwości co do identyfikacji wspomnianego obiektu pałacowego w Jegławkach jako zamku krzyżackiego. Stąd zasadne wydaje się jak najszybsze zweryfikowanie tej informacji i ewentualne jej sprostowanie⁶.

Zamek w Jegławkach nie występuje w większości dotychczasowej literatury fachowej i popularnej, np. w pracach Karola Górskiego⁷, Mariana Arszyńskiego⁸, Lucjana Czubiela⁹ czy Tadeusza Swata¹⁰ i Mieczysława Haftki¹¹. O krzyżackim zameczku w Jegławkach wspomina się tylko sporadycznie, raczej w pracach starszych. Przykładowo, królewiecki nauczyciel i prehistoryk Georg Bujack przypuszczał wpierw, że w Jegławkach istniał pruski obiekt obronny (*Schanze*, podobnie jak w Węgielsztynie), zbudowany przez Prusów dopiero po VI w. i wykorzystywany przez nich jeszcze w obronie przed Zakonem w XIII w.¹² Potem jednak zmienił zdanie i uznał ten obiekt (*Hügel, Gebäude*) za strażnicę krzyżacką, o czym dowiadujemy się tylko z pracy Carla Beckherra¹³. Z kolei tenże autor przyjął owe przypuszczenia Bujacka przy okazji omówienia zamku w Bezlawkach¹⁴. Strażnica w Jegławkach miała tworzyć linię obronną wraz z Zabrostem Wielkim, Wilczykami, Wopławkami i Kętrzynem. Natomiast Fritz Grigat, opierając się na informacji kronikarza Wiganda¹⁵, uznał, że jesienią 1370 r. został zdobyty i zniszczony przez księcia litewskiego Kiejstuta zameczek puszczański w Gui (*Goye*), potem zaś książę ten wyprawił się jakoby w okolice Jegławek (*Gogelauken = Jäglack*), które także zniszczył. Jakiego rodzaju były to zniszczenia, autor nie sprecyzował, nie wspominał też jednoznacznie o istnieniu zameczku w Jegławkach¹⁶. Grigat jednak ewidentnie się tutaj pomylił, bowiem wydarzenia z kroniki Wiganda spod zamku w *Gogelauken* utożsamił z Gują i wykombinował dodatkowy najazd na okolice Jegławek. Najprawdopodobniej podstawą pomyłki stała się wcześniejsza wzmianka o ziemi *Goysow*, utożsamionej przez niego z Gują (choć z przypisanymi wydarzeniami spod *Gogelauken*), tymczasem należy ją zidentyfikować z litewską ziemią

⁶ Autor artykułu uczynił to już w recenzji wspomnianej książki, zob. Masovia. Pismo poświęcone dziejom Mazur, 2007, t. 10, s. 169–171, jednak w czasopiśmie o nieznacznym zasięgu.

⁷ K. Górski, M. Arszyński, *Barciany. Dzieje zamku i ziemi do połowy XV wieku*, Olsztyn 1967, *passim*.

⁸ M. Arszyński, *Zamki i umocnienia krzyżackie*, w: *Państwo zakonu krzyżackiego w Prusach. Podziały administracyjne i kościelne od XIII do XVI wieku*, red. Z.H. Nowak, Toruń 2000, mapa s. 40–41.

⁹ L. Czubieli, *Zamki Warmii i Mazur*, Olsztyn 1986.

¹⁰ T. Swat, *Dzieje wsi*, w: *Kętrzyn. Z dziejów miasta i okolic*, Olsztyn 1978, s. 189–190.

¹¹ M. Haftka, *Zamki krzyżackie w Polsce. Szkice z dziejów*, Malbork 1999.

¹² *Alterthumsgesellschaft Prussia 1877/78*, *Altpreussische Monatsschrift*, 1878, Bd. 15, s. 162.

¹³ C. Beckherrn, *Das Ordenshaus Bäslack*, *Altpreussische Monatsschrift*, 1884, Bd. 21, s. 639–640. To samo z niewielkimi zmianami w: *Sitzungsberichte der Alterthumsgesellschaft Prussia*, 1885, H. 10, s. 77–78. Najpewniej była to informacja przekazana autorowi ustnie, być może na posiedzeniach Towarzystwa Prussia, choć w drukowanych sprawozdaniach nie zachował się po tym ślad.

¹⁴ C. Beckherrn, *op. cit.*, s. 639–640.

¹⁵ *Die Chronik Wigands von Marburg*, hg. von T. Hirsch, w: *Scriptores Rerum Prussicarum*, Bd. 2, Leipzig 1863, s. 569–570.

¹⁶ F. Grigat, *Besiedlung des Mauerseegebiets im Rahmen der Kolonisation Ostpreussens*, Königsberg 1931, s. 36.

Gojzewo¹⁷. Kolejną, szerszą informację o obiekcie w Jegławkach dał kilka lat później Hans Crome¹⁸. Także ten badacz opowiedział się za istnieniem warowni krzyżackiej w Jegławkach (typu *Wildhäuser*, strażnicy puszczańskie¹⁹), przy czym zlokalizował ją w konkretnym punkcie, choć w zupełnie innym miejscu, niż przyjęli to wspomniani na wstępie autorzy, mianowicie na terenie pałacowego parku na północnym brzegu mniejszego stawu (*im Gutsparke*). Z tym zdaniem zgadzał się później autor dokumentacji obiektu w archiwum Muzeum Warmii i Mazur w Olsztynie, choć bez uzasadnienia. Przy okazji badań powierzchniowych obiektu nie stwierdził jednak na nim żadnych śladów ceramiki²⁰. Dla naszych rozważań istotne wydaje się ponadto, że jakiś obiekt obronny w Jegławkach zaznaczył już w drugiej połowie XVII w. na swojej mapie okręgu barciańskiego Józef Naronowicz-Naroński (zmarł w 1678 r.)²¹.

Przejdźmy zatem do źródeł pisanych. Przede wszystkim zwraca uwagę gród wzmiankowany jako *Gogelauken*, który jesienią 1370 r. najechał książę litewski Kiejstut²². W dotychczasowej literaturze przyjęło się²³, że chodziło najprawdopodobniej nie o Jegławki, ale o puszczańską strażnicę w Gui, o której dowodnie wspomniano także w 1384 r. (*Goye*), kiedy wielki marszałek Zakonu sprawdzał stan uposażenia w kusze i strzały strażnic puszczańskich²⁴. Za umiejscowieniem zameczku *Gogelauken* w Gui miało przemawiać potwierdzone osadnictwo nad rzeczką Rawdą (*Goye*) już od 1341 r. Wtedy dwa nadania w tej okolicy otrzymali wolni: Henryk z Fromborka (*Henrico de Vrowenburg*) i Henryk Rudy (*Henrico Ruffo*). Ten pierwszy otrzymał 9 łanów nad rzeką zwaną *Goye*, czyli zapewne nad dzisiejszą Rawdą, nad-

¹⁷ H. Łowmiański, *Geografia polityczna Bałtów w dobie plemiennej*, Lituano-Slavica Posnaniensia. Studia Historica, I, 1985, s. 79.

¹⁸ H. Crome, *Langswälle in Ostpreussen*, Bd. 29, Mannus 1937, s. 77; idem, *Karte und Verzeichnis der vor- und frühgeschichtlichen Wehranlagen in Ostpreussen, Altpreussen*, 1937, H. 3, s. 111; idem, *Verzeichnis der Wehranlagen Ostpreussens*, Prussia. Zeitschrift für Heimatkunde und Heimatschutz, 1939, Bd. 33, s. 266. Przekazane dane opierał jednak nie na bezpośredniej obserwacji obiektu, ale na informacji miejscowego nauczyciela Lenza, wspomnianej pracy Carla Beckherna i mapie XVII-wiecznego kartografa Józefa Naronowicza-Narońskiego.

¹⁹ H. Crome, *Langswälle in Ostpreussen...*, s. 77, jakoby w jednej linii z innymi podobnymi strażnicami m.in. w Sątocznie, Barcianach, Garbnie, Kętrzynie i Wopławkach.

²⁰ Karta: Jegławki, grodzisko (warownia krzyżacka), Muzeum Warmii i Mazur; za udostępnienie odpisu tej karty dziękuję Robertowi Klimkowi.

²¹ Geheimes Staatsarchiv Preussischer Kulturbesitz, Berlin (dalej: GStPK), XI. HA, F 10313; J. Szeliga, *Rękopiśmienne mapy Prus Książęcych Józefa Naronowicza-Narońskiego z drugiej połowy XVII wieku*, Warszawa 1997, mapa 6; H. Crome, *Verzeichnis der Wehranlagen Ostpreussens...*, s. 266.

²² *Die Chronik Wigands...*, s. 569–570. Wydawca kroniki raczej dowolnie proponował identyfikację *Gogelauken* z *Gunlauken*, czyli okolicami Barczewa, z kolei Johannes Voigt – także błędnie – identyfikował miejsce z *Jodlauken* na południe od Wystruci, zob. J. Voigt, *Geschichte Preussens, von den ältesten Zeiten bis zum Untergang des Deutschen Ordens*, Bd. 5, Königsberg 1832, s. 227.

²³ Tak G. Białuński, *Kolonizacja „Wielkiej Puszczy” (do 1568 roku) – starostwo piskie, elckie, straduńskie, zelkowskie i węgoborskie (węgorzewskie)*, Olsztyn 2002, s. 167–168; idem, *Bevölkerung und Siedlung im ordensstaatlichen und herzoglichen Preussen im Gebiet der „Grossen Wildnis” bis 1568*, Hamburg 2009, s. 165; J. Powierski, *Prusowie, Mazowsze i sprowadzenie Krzyżaków do Polski*, t. 2, 2, Malbork 2003, s. 378–379.

²⁴ *Ausrüstung der Burgen in der Wildnis bei Insterburg durch den obersten Marschall [Conrad v. Wallenrod]*, w: *Scriptores Rerum Prussicarum*, hg. von Th. Hirsch, Bd. 2, Leipzig 1863.

to 10 morgów łąk nad Węgorapą (*Angrabe*). Natomiast drugi otrzymał 6 łąków nad Rawdą (*Goye*)²⁵ i 6 morgów łąk nad Węgorapą. Niewątpliwie było to osadnictwo rycerskie dla obrony tych okolic przed Litwinami, bowiem wolnych zobowiązano do konnej służby wojskowej²⁶. Także onomastycznie dopuszczalna jest identyfikacja *Gogelauken* z Gują (*Goge=Goye, lauks* ‘pole, jednostka osadnicza’)²⁷. Problem tylko w tym, że nigdy potem takiej wersji nazwy w stosunku do tej miejscowości nie użyto, choć wzmiankowano ją wielokrotnie.

Pozostańmy jeszcze chwilę przy dziejach zamku w Gui. Można przyjąć, że zamek powstał dosyć wcześnie, zapewne jakiś czas przed rokiem 1366. Skoro bowiem położony w pobliżu – po drugiej stronie jeziora Oświn – wspomniany dowodnie właśnie w 1366 r. zamek nazwano Nordenburg²⁸ (‘zamek północny’), to ten w Gui musiał istnieć przed jego założeniem²⁹. *Nota bene* dalszych informacji o zamku w Gui po 1384 r. brakuje, co wskazuje, że najpewniej przestał on funkcjonować jeszcze przed początkiem XV w. Najprawdopodobniej przyczyną tego była odbudowa (po zniszczeniach w 1365 r.) zamku w Węgorzewie w 1398 r.³⁰. Podczas lokacji osady w Gui (1406 r.) nie ma już wzmianki o zamku, choć dokładnie omówiono granice dóbr. Przywilej na dobra w Gui (*zu Goien*) wystawił wielki mistrz Zakonu Konrad von Jungingen w 1406 r., nadając 120 łąków Mikołajowi Weisskopfowi (*Niclas Weiskopf*) na prawie chełmińskim. Dobra leżały między jakimś lasem grabowym, granicą komturstwa brandenburskiego, drogą do Gierdaw, rzeką zwaną *Essigen* (*Essigen Flies*), jeziorem Oświn (*Aswin*), rzeką Ruda (*Raude*), jakimś mostem na rzece Rawda (*Rosauschen Flies?*) i jeziorem Rydzówka (*Resaw*). Zatem, jak wspomniano, zamku już raczej nie było, taki obiekt nie mógłby umknąć uwadze przy tak dokładnym ustaleniu granic. Mikołaja Weisskopfa (zapewne rodem z Targowisk pod Lubawą) zobowiązano do czterech służb lekkobrojnnych po dziesięciu latach wolnizny³¹. Można się domyślać, że osada istniała przynajmniej kilka lat przed wystawieniem dokumentu. W 1436 r. wymieniono wśród „znakomitych ludzi” (*ehrbaren Leute*) prokuratorii gierdawskiej Pawła i Maciej z Gui (*Pawel, Matthis von der Goye*)³². Następnie Guja funkcjonowała jako dobra wolnych

²⁵ Być może na tym obszarze założono w drugiej połowie XV w. Dąbrówkę Małą, która liczyła właśnie 6 łąków, tak J. Powierski, op. cit., s. 345, 389.

²⁶ GStPK, XX, HA, Ordensfolianten 105, f. 240r (229r); przywilej drukowany w: *Preussisches Urkundenbuch*, hg. von M. Hein, Bd. 3, 1, Königsberg 1944, nr 391; szerzej por. G. Białuński, *Kolonizacja „Wielkiej Puszczy”...*, s. 167; idem, *Bevölkerung und Siedlung...*, s. 164.

²⁷ G. Białuński, *Kolonizacja „Wielkiej Puszczy”...*, s. 168; idem, *Bevölkerung und Siedlung...*, s. 165; tak zob. też J. Powierski, op. cit., s. 378–379.

²⁸ *Die Chronik Wigands von Marburg...*, s. 554, 557; omówienie tych wydarzeń zob. J. Powierski, op. cit., s. 353–354.

²⁹ Tak też J. Powierski, op. cit., s. 379.

³⁰ Por. G. Białuński, *Kolonizacja „Wielkiej Puszczy”...*, s. 168; idem, *Bevölkerung und Siedlung...*, s. 165; J. Powierski, op. cit., s. 379.

³¹ GStPK, XX, HA, Ostpreussische Folianten 124, f. 211.

³² GStPK, XX, HA, Ordensbriefarchiv (dalej: OBA) nr 7266.

(*Diensgüter*), ale o zamku już nigdy nie wzmiankowano. Podsumowując, krzyżacka strażnica puszczańska w Gui powstała zapewne około 1366 r. i przestała funkcjonować po 1384, a przed 1406 r. (najpewniej około 1398 r.). Czy rzeczywiście był to jednak obiekt tożsamy z *Gogelauken* wzmiankowanym w 1370 r.?

Czas przyjrzeć się bliżej dziejom Jegławek. Zdecydowanie błędna jest opinia, nadal niekiedy powtarzana, o lokacji tej wsi dopiero w 1422 r.³³. Osadnictwo jest tutaj potwierdzone już w 1363 r.³⁴. Wtedy to 22 maja w Malborku przywilej od samego wielkiego mistrza Zakonu Winryka von Kniprode otrzymał niejaki *Praytexe*, niewątpliwie Prus z pochodzenia. Jego dobra, położone na polu *zu Jegelawkin*, liczyły 4 łany wolne od dziesięciny i innych chłopskich powinności, za to z obowiązkiem konnej służby wojskowej w zbroi, jak też budowy i naprawy krzyżackich umocnień. Zatem były to typowe dziedziczne dobra służebne (*Dienstgüter*) dla drobnego rycerstwa (później tzw. *Freie*, tj. wolnych), podobne do tych przy Gui. Najprawdopodobniej *Praytexe* siedział tutaj już dawniej i nie był jedynym wolnym w tym polu. Potwierdzają to dane rachunkowe z 1437 r., kiedy w Jegławkach (*Jogelawken*, *Jegelawken*) wspomniano osiem służb pruskich i jedną chełmińską niejakiego Tomasza³⁵. W dobrach znajdował się ponadto młyn wodny, poświadczony już w 1422 r., dający czynsz w wysokości 6 grzywien³⁶. Kolejny przywilej, a raczej, jak można wnosić z braku informacji o wolniźnie w dokumencie, potwierdzenie starszego nadania na cztery radła z obowiązkiem służby wojskowej z jednym koniem w Jegławkach (*im Felde Jeglauken*) otrzymał Kacper Schuneman. Wystawcą tego dokumentu 4 października 1422 r. na zamku w Kętrzynie był ryński komtur Fryderyk von Weilsdorf³⁷. Niegdyś w literaturze błędnie przyjmowano, że był to właśnie pierwszy przywilej lokacyjny Jegławek. Nigdzie przy tym, ani w dokumencie z 1363, ani z 1422 r., nie wspomniano o istnieniu zamku w Jegławkach. Gdyby wówczas takowy istniał, to przywilej na Jegławki wydano by raczej na miejscowym zamku. Tak można sądzić na przykładzie dokumentu w 1422 r., który został wydany przez urzędnika niższego szczebla i w którym wzmiankowano innych okolicznych urzędników zamkowych: komtura domowego z Barcian, prokuratora z Szestna i mistrza leśnego z Sątoczna. Przynajmniej więc w tym czasie nie istniał odpowiedni urzędnik w Jegławkach.

Do tej pory nie ma też jakiegokolwiek wzmianki pisanej o grodzie w Jegławkach. Powróćmy jednak do informacji Wiganda z jesieni 1370 r.³⁸. Wtedy Kiejstut

³³ T. Swat, op. cit., s. 189; M. Jackiewicz-Garniec, M. Garniec, op. cit., s. 164.

³⁴ Por. *Preussisches Urkundenbuch*, Bd. 6, 1, hrsg. von K. Conrad, Marburg 1986, nr 163.

³⁵ *Das Grosse Zinsbuch des Deutschen Ritterordens (1414–1438)*, hg. von P. G. Thielen, Marburg 1958, s. 68.

³⁶ *Ibidem*, s. 29, 53, 68; R. Kubicki, *Młynarstwo w państwie zakonu krzyżackiego w Prusach w XIII–XV wieku (do 1454 r.)*, Gdańsk 2012, s. 515.

³⁷ OBA nr 3933.

³⁸ *Die Chronik Wigands von Marburg...*, s. 569–570.

zaatakował wspomniany zamek w *Gogelauken*. O zdobyciu samego zamku w kronice nie ma pewnej informacji, wiadomo natomiast o zniszczeniu podgrodzia tego zamku. Wojska Kiejstuta zabiły tam sporo ludzi, a sukces był możliwy dzięki zdradzie jednego z mieszkańców podgrodzia. Nie ma co do tego pewności, ale skłonny jestem uznać, że ów gród *Gogelauken* znajdował się rzeczywiście w Jegławkach. Przede wszystkim jednoznacznie przemawia za tym nazwa miejscowa (bez potrzeby ewentualnych jej korekt), jak też wcześniejsze osadnictwo rycerskie w okolicy, ponadto warto przypomnieć XVII-wieczny szkic obiektu autorstwa Józefa Narownicza-Narosińskiego, jak też współczesne pozostałości w pałacowym parku (zob. ryc. 1). Póki co, jest to oczywiście hipoteza, którą powinny zweryfikować przyszłe badania archeologiczne. Należy też poczynić istotne zastrzeżenie, że ów gród krzyżacki w Jegławkach, o ile istniał, nie przetrwał do początku XV w. Najpewniej zrezygnowano z niego tuż po najeździe w 1370 r. Inaczej zachowałyby się jakakolwiek wzmianka pisana przy okazji późniejszego rozwoju osadnictwa w najbliższej okolicy. Z pewnością też nie byłby to zamek murowany, a jedynie drewniano-ziemna warownia (strażnica).

Pojawia się zatem pytanie, pozostałości po jakiej budowli zostały zaprezentowane przez autorów na fotografiach w książce Małgorzaty Jackiewicz-Garniec i Mirosława Garnca? Wydaje się, że mogły to być piwnice po rezydencji późniejszych, rycersko-szlacheckich właścicieli Jegławek. Trudno to udowodnić bez szerszej kwerendy archiwalnej i badań architektonicznych wspomnianych piwnic. Wstępnie można jednak zauważyć, że taka siedziba rycerska została przedstawiona na mapie Kacpra Hennenbergera (zmarłego w 1600 r.), jako wyróżniający się w okolicy szlachecki dwór ze wsią (pod nazwą *Jeglacki*)³⁹. Istnienie takiej znaczącej rezydencji w Jegławkach poświadczają też dokumenty z około 1585 r. W niej miało dojść do spotkania szlachcica o pruskich korzeniach – Michała Bronsarta z pewnymi przedstawicielami szlachty pruskiej w sprawie planowanej przez niego apelacji do sejmu Rzeszy (wcześniej takową złożył do króla Polski) w związku z jego sporem z kuratorem księcia pruskiego i margrabią Jerzym Fryderykiem⁴⁰. To poświadczą istnienie w Jegławkach jakiegoś znacznego obiektu, miejsca reprezentacyjnego, odpowiedniego na takie spotkanie. Dobra i dwór należały wówczas do rodziny o pruskim rodowodzie – von Packmohr, wymarłej bezpotomnie w 1760 r.⁴¹. Dwór szlachecki ze wsią liczącą 24 łany został też potwierdzony na

³⁹ *Prussiae. Das ist des Landes zu Preussen – – eigentliche und wahrhaftige Beschreibung – – durch Casparum Hennebergerum – –*, Königsberg 1629 (pierwsze wydanie 1576).

⁴⁰ GStPK, XX. HA, Adelsarchiv nr 161, Bd. IV, f. 10.

⁴¹ G.A. von Mülverstedt, *Verzeichniß der theils eingewanderten, theils eingebornen Preuß-Geschlechter, welche nach langjährigen Güterbesitze zwischen den Jahren 1740 und 1840 ausgestorben sind*, Neue Preußische Provinzial-Blätter, 1851, Bd. 11, s. 253; por. <http://www.genealogieonline.nl/de/west-europese-adel/I1073871928.php> (dostęp: 10.11.2012 r.).

mapie Józefa Naronowicza-Narońskiego w latach sześćdziesiątych XVII w. (pod nazwą *Iaglack*)⁴².

Wszystko to pozwala na wspomniany wyżej wstępny wniosek, że w Jegławkach rzeczywiście istniała warownia krzyżacka, choć dosyć krótko, tj. około 1370 r., odnotowana przez źródła jako zamek w *Gogelauken*, na grodzisku w parku pałacowym, o którym wspominał Hans Crome i późniejszy archeolog⁴³. Nigdy nie było natomiast w Jegławkach krzyżackiego zamku murowanego. Hipotezy te powinny zweryfikować przyszłe badania archeologiczne i architektoniczne.

Grodzisko w parku pałacowym w Jegławkach – prawdopodobnie pozostałość po dawnej warowni krzyżackiej z XIV w. (fot. Robert Klimek)

BIBLIOGRAFIA

Źródła

Geheimes Staatsarchiv Preussischer Kulturbesitz, Berlin

- XI. HA, F 10313.
- XX. HA, Ordensfolianten 105, f. 240r (229r).
- XX. HA, Ostpreussische Folianten 124, f. 211.
- XX. HA, Ordensbriefarchiv nr 3933, 7266.
- XX. HA, Adelsarchiv nr 161, Bd. IV, f. 10.

⁴² GStPK, XI. HA, F 10313; J. Szeliga, op. cit., s. 63–64, mapa 6.

⁴³ Za jej istnieniem w tym miejscu zgadza się też Robert Klimek (w korespondencji z autorem). Badacz ten uznaje, że tego typu obiekty były typowe dla Krzyżaków, a nie Prusów. Ponadto zauważył możliwość, że spiętrzona woda ze stawu młyńskiego dochodziła do warowni i wypełniała otaczającą ją fosę (która obecnie jest sucha). Według niego warownia istniejąca najwyżej do początku XV w. miała pełnić tylko funkcję strażnicy puszczańskiej, bez obsady urzędniczej.

Źródła drukowane

- Ausrüstung der Burgen in der Wildniss bei Insterburg durch den obersten Marschall [Conrad v. Wallenrod]*, w: *Scriptores Rerum Prussicarum*, hg. von Th. Hirsch, Bd. 2, Leipzig 1863.
- Die Chronik Wigands von Marburg*, hg. von T. Hirsch, w: *Scriptores rerum Prussicarum*, Bd. 2, Leipzig 1863.
- Preussisches Urkundenbuch*, hg. von M. Hein, Bd. 3, 1, Königsberg 1944.
- Preussisches Urkundenbuch*, Bd. 6, 1, hrsg. von K. Conrad, Marburg 1986, nr 163.
- Prussiae. Das ist des Landes zu Preussen – – eigentliche und wahrhaftige Beschreibung – – durch Casparum Hennebergerum – –*, Königsberg 1629 (pierwsze wydanie 1576).

Opracowania

- Alterthumsgesellschaft Prussia 1877/78*, Altpreussische Monatsschrift, 1878, Bd. 15.
- Arszyński Marian, *Zamki i umocnienia krzyżackie*, w: *Państwo zakonu krzyżackiego w Prusach. Podziały administracyjne i kościelne od XIII do XVI wieku*, red. Z.H. Nowak, Toruń 2000.
- Beckherrn Carl, *Das Ordenshaus Baislack*, Altpreussische Monatsschrift, 1884, Bd. 21.
- Białuński Grzegorz, *Kolonizacja „Wielkiej Puszczy” (do 1568 roku) – starostwo piskie, elckie, straduńskie, zelkowskie i węgoborskie (węgorzewskie)*, Olsztyn 2002.
- *Bevölkerung und Siedlung im ordensstaatlichen und herzoglichen Preussen im Gebiet der „Grossen Wildnis” bis 1568*, Hamburg 2009.
- Bieszk Janusz, *Zamki państwa krzyżackiego w Polsce*, Warszawa 2010.
- Czubiel Lucjan, *Zamki Warmii i Mazur*, Olsztyn 1986.
- Crome Hans, *Karte und Verzeichnis der vor- und frühgeschichtlichen Wehranlagen in Ostpreussen*, Altpreussen, 1937, H. 3.
- *Langswälle in Ostpreussen*, Bd. 29, Mannus 1937.
- *Verzeichnis der Wehranlagen Ostpreussens*, Prussia. Zeitschrift für Heimatkunde und Heimatschutz, 1939, Bd. 33.
- Das Grosse Zinsbuch des Deutschen Ritterordens (1414–1438)*, hg. von P.G. Thielen, Marburg 1958.
- Gerullis Georg, *Die altpreussischen Ortsnamen*, Berlin–Leipzig 1922.
- Górski Karol, Arszyński Marian, *Barciany. Dzieje zamku i ziemi do połowy XV wieku*, Olsztyn 1967.
- Grigat Fritz, *Besiedlung des Mauerseegebietes im Rahmen der Kolonisation Ostpreussens*, Königsberg 1931.
- Haftka Mieczysław, *Zamki krzyżackie w Polsce. Szkice z dziejów*, Malbork 1999.
- Jackiewicz-Garniec Małgorzata, Garniec Mirosław, *Zamki państwa zakonu krzyżackiego w dawnych Prusach. Powiśle, Warmia, Mazury*, wprowadzenie M. Arszyński, J. Trupinda, Olsztyn 2006.
- Kubicki Rafał, *Młynarstwo w państwie zakonu krzyżackiego w Prusach w XIII–XV wieku (do 1454 r.)*, Gdańsk 2012.
- Lewandowska Izabela, *Zamki państwa krzyżackiego w północno-wschodniej Polsce po II wojnie światowej (1945–2005)*, w: *Zakon krzyżacki w historii, ideologii i działaniu – symbole dziejowe*, red. J. Gancewski, Olsztyn 2010.
- Łowmiański Henryk, *Geografia polityczna Baltów w dobie plemiennej*, Lituano-Slavica Posnaniensia. Studia Historica, I, 1985.
- Mülverstedt von Georg Adalbert, *Verzeichniß der theils eingewanderten, theils eingebornen Preuß-Geschlechter, welche nach langjährigen Güterbesitze zwischen den Jahren 1740 und 1840 ausgestorben sind*, Neue Preußische Provinzial-Blätter, 1851, Bd. 11.
- Powierski Jan, *Prusowie, Mazowsze i sprowadzenie Krzyżaków do Polski*, t. 2, 2, Malbork 2003.
- Przybytek Rozalia, *Ortsnamen baltischer Herkunft im südlichen Teil Ostpreußens*, Stuttgart 1993.
- Sowiński Tomasz, *Zamkowe tunele*, w: *Prusowie i Krzyżacy w mrokach tajemnic*, Olsztyn 2012.
- Swat Tadeusz, *Dzieje wsi*, w: *Kętrzyn. Z dziejów miasta i okolic*, Olsztyn 1978.
- Szeliga Jan, *Rękopiśmienne mapy Prus Książęcych Józefa Naronowicza-Narońskiego z drugiej połowy XVII wieku*, Warszawa 1997, mapa 6.
- Voigt Johannes, *Geschichte Preussens, von den ältesten Zeiten bis zum Untergang des Deutschen Ordens*, Bd. 5, Königsberg 1832.